

Biblioteka
HEMINGVEJ

Izdavač
CITY MANAGER

Leon Montano
VARVARA

*

Izdaje i štampa:
Agencija za konsalting
izdavaštvo i turizam
CITY MANAGER
Smederevo-Srbina 9

*

Knjigu preporučuje:
Prof.dr Oliver Momčilović

*

Lektura i korektura:
Miroslava Stojković

*

Direktor:
Doc.dr Goran Jovanić

*

Za izdavača:
Gordana Jovanić

*

Štampa:
SD PRESS

*

Tiraž:
300 primeraka

*

Izdavač zadržava sva prava.
Reprodukcija pojedinih delova ili celine ove publikacije
nije dozvoljena!

Leon Montano

VARVARA

Smederevo, 2010.

„Ova jesen tako grozno umire. Dugo i neumoljivo. Proteže se, lenjo, usporeno, teško. Kao da se baškari. Samo se po sitnim detaljima primećuje protok. Starenje. Na nekad mladom, pa zreloom licu prosecaju se neumoljivo bore. Peruta se i odbacuje sjaj, živost, krhkost. Sve hladniji vetrovi najavljuju teške promene, neumoljive i nesavladive. Život za mnoge time zamire. A i oni što imaju sreću da se sklone, sačuvaju, teškom mukom prihvataju nastupajuću hladnoću. Baš kao i ja. Mrzim kada to primetim. Opet ćeš mi reći kako preterujem. Znam, treba da uzimam svoju terapiju... Večeras sam ponovo zaključio da su sede na mojoj smeđoj kosi doprinele da ona postane svetlija. Da li je jesen kraj jednog života? Ili života uopšte? Energija počinje polako da gasne. Ponekad se lažno propinje, probudi uzaludnu nadu, pa se opet survava ka ništavilu i tmini. Postoji li opoziv? Makar lažni? Tvoj drug je ponovo u duševnom sivilu. Postoji li spas za produžetak svetlosti i topline? Primećuješ, danas sam ponovo pesimističan. Život je kao kora sa hiljadu slojeva. Rane na zarastaju. Ne. Jednostavno nestaju pod novim slojem nanesenim u drugačijim prilikama. Putujemo kroz život, kao kroz nepredvidivi, beskonačni lavirint, koji nema rešenje. Ponekad primetimo da smo nekada prošli istom stazom, ali se ne zaustavljamo, dok nas snaga drži. Bauljamo. Nekad potišteno, nekad ushićeno. Samo je smrt rešenje lavirinta. Na svakom novom koraku kratkoročno proračunavamo sledeći. Mislimo, to će nam doneti sreću. Neće. Iza krivine čeka nas novo iznenađenje. Novi ispit. Novi zadatak. Nova obaveza, jer iza nas je, to dobro osećamo, ambis. Tek na kraju dana, kad se dobro izmorimo, u kratkom predahu, mi se vraćamo na prošlost. E toga se plašim družo moj. Ta prošlost

nam lako izmigolji iz ruku. Zbog toga mi ovi trenuci koje smo odavno odvojili za svoje, zaista mnogo znače. Evo, tačno je godinu dana kako se dopisujemo, a nismo se lično upoznali. Tvoje pesme, moje pesme, tvoj život, moj život, tvoji naučni radovi, moji. Čini mi se ponekad, da poznajem bolje tebe, nego sebe.” Opuštenije nego obično, tipkao je po dirkama svog kompjutera. Njegov prijatelj iz daleka. Iz tmine koja se zove net. Prijatelj od nula i jedinica, isprepletanih tako da čine povezane znakove. Drug kome nikada nije stisnuo ruku. Ortak, koga verovatno nikada neće zagrliti. Osoba koja ga poznaje bolje i od najintimnijih prijatelja iz realnog života. Njemu je nekako sve lakše predavao svoje najskrivenije tajne i osećanja. Ispočetka je bio skeptičan kada su mu prijatelji sa kojima se dugo nije video predložili „četovanje preko neta”, fejsbuk i slične novotarije vezane sa globalnim otuđenjem. Sve mu se činilo kao bežanje od druženja u samoću. Razgovor pomoću dirki, bio mu je teži od brbljanja preko telefona. Imao je dosta prijatelja sa fakulteta sa kojima dugo nije bio u direktnom kontaktu. Jednom mesečno ili ređe, čuo bi se sa ponekim od njih i dugo bistrilo svetsku politiku, probleme na poslu, zanimljivosti iz sporta i druge, sasvim uobičajene muške teme. Ali, četovanje sa osobom koja živi u nekoj vukojebini ili na nekom udaljenom ostrvu, nikako ispočetka nije mogao da svari. Odavno je priznao sebi da život nosi iznenađenja, ali da će nekom nepoznatom, a izuzetno dobrom prijatelju da ispiše svoj lični roman, nikako nije mogao da predvidi. A eto, kucao je svoje poglavlje, osećajući da sedi ispred besplatnog psihića i da mu istresa svoju davno prežaljenu sudbinu. “Ponekad pomislim kako je moje leto izmaklo nepredvidivo. Pitaš me kako je sve počelo? Kako sam upao u tu priču. Neko je rekao da život piše romane, a ovaj je... šta da ti kažem, pomalo drugačiji. Lakše mi je da počnem negde iz sredine, jer su tu utisci

naj... Ali evo ti je. Ako imaš petlju, a ti iz ovog napiši neku priču za tvoj daleki Japan. Za tu tvoju zemlju, rutinsku, ustaljenu, nepromenljivu i dosadnu brate.“ Nastavio je popivši svoj mali vitaminski napitak. Bio je siguran da pored svega nikada ne bi živeo u tako komplikovanoj zemlji, te mu je brk zaigrao, dok je pisao ove reči. Nije ispočetka planirao da se raspline u detalje. Da potanko, reč po reč kuje svoje misli prizivajući sećanje iz neke davno ostavljene dubine. Nije, ali nekako mu beše lakše da se otvori pred tuđinom kao pred popom koji iza neprozirne zavese savesno sluša ispovest grešnika. Samo je trebalo nešto da ga pogura, da ga oslobodi da bi krenule bujice davno zagubljenih slika. I ne samo slika. „Počelo je kao i svako proleće, posle dugih, hladnih prolećnih kiša, promenljive sreće, dana ispunjenih aprilskim suncem, varljivim i kratkim. Sunce se iščekivalo, ali je ipak došlo nekako iznenada, u momentima kada sam se njemu najmanje nadao. S Njom.“ Neka tiha jeza zahvatila je telo, silazeći od vrata ka donjem delu leđa. „Nije uistinu proleće nagoveštavalo promene. Ne. Delovalo je kao i svako drugo. Dešavanja nisu ukazivala na promene. Kada se čovek ne nada, promene prilaze podmuklo. Nisam u to vreme planirao nešto ozbiljno. Sa druge strane, hitno mi je bio potreban neko da me razgali. Međutim, sve moje devojke do tada imale su epizodne uloge. Nisam bio u situaciji da ih zadržavam. Ništa još nisam rešio ili definisao. Jednostavno, bilo je to vreme u kome sam bio nespreman za bilo kakvo breme, pa i breme ozbiljne veze koju može da izazove ljubav. Zato sam kao kakav hajduk iskakao iz veza i uskakao u nove, ne planirajući da ostavim bilo kakve tragove. Hajduci su inače junaci iz naše istorije koji su izmakli od zakona i pljačkali plemiće u doba srednjeg veka. Nisu priznavali vlast, zakon, te su bežali u šume i harali i tamo gde ima i tamo gde jedva preostane. Tako sam i ja nekako od svojih veza tražio samo

nektar, ako ga ima, bez muke i obaveza. Čim bi koja uslovi-la svoj dar, bežao sam bez osvrtnja, plašeći se zamki, vradž-bina i opasnog nepredvidivog terena. Tako su mi prolazile godine. Devojke su ostajale u čudu. I to kako lepe i zaista vredne. Što bi koja vredela više, manje bi šanse za zadržava-nje bilo. Osećao sam te obruče koji se zatvaraju oko mene i iskakao glavom bez obzira. Podsticao sam sa zadovoljstvom njihove narasle žudnje i potajne planove. Puštao ih da pletu mreže, praveći se da mi je drago. Nisam pružao otpor, sve do nekog neočekivanog momenta, povoda. Ponekad bih sve učinio da me zavole. Ponašao bih se kao nehajni buntovnik koji možda popušta pod njihovim čarima. A one su koristile svakakve ideje da me zadrže, privuku ili osvoje. E, sad zami-sli kako bi se osećao kada bi te neko i pored svega bez ika-kvog povoda ostavio. I to u momentu kada ti se čini da si na korak od pobeđe. Ova igra mi je posebno bila interesantna. Nisam bio bogat, niti previše popularan u muškom društvu. Momka koji tako prolazi kod devojka neretko izbegavaju drugovi jer ne ostavlja previše prostora za lični uspeh. I dan-as imam probleme jer muževi ne puštaju takve drugare u kuću. Samo kod dokazanih prijatelja imam prođu. Tamo gde ne postoji nikakva šansa za bilo kakvu opasnost po njihove veze. Tako sam ti ja iskakao, uskakao i trošio bogu dane. Prolazile su godine. Sazrevao sam čini mi se previše polako. Bio sam na nekoj prekretnici, neosetnoj, podmukloj. Pribli-žavale su se promene, koje nisam priželjkivao. Od mene se očekivalo da se odredim, probudim, osvestim i započnem najzad nešto konkretno, opipljivo i dovoljno vredno. A ja sam se svemu još uvek opirao. Osećao sam da moji polako gube strpljenje. Niučemu se nisam pronalazio. Ništa me još nije držalo da bi se moglo reći da sam pronašao svoj put. Osećaj da je potrebno proučiti sopstvene mogućnosti za ka-kav-takav plan o budućnosti, još nije bio na pomolu. Lebdeo sam na sopstvenom ćilimu, odvajajući se od realnosti, oba-

veza, mogućnosti, potreba. Da me je tog momenta neko pitao, a šta ti uopšte želiš od svog života, pobeo bih glavom bez obzira. Da zaista. Na bih imao snage da se suočim sa tako snažnim pitanjem. Danas razmišljam, upoređujem i dolazim do zaključka da ni tada nisam imao nekog da me opomene, koriguje, usmeri, podrži ili iskritikuje. Bio sam prepusten sebi duže nego što bi to neko podržao. Negde u takvoj sredini pojavila se ona. Iako sam bio mlad, moje leto kao da je nestalo nenadano, ostavljajući prostor za dugu, nezadrživu jesen. Možeš misliti. Iako je prošlo toliko godina, svakojakih, i dobrih, plodnih, i mirnih, hladnih, iz neke potaje isklizne nenadano priča o njoj. Nisam željan ni nje ni te priče, ali kao kakav pajac iz kutije iznenađenja iskoči i prestravi me namah. Ponekad se osećam uplašeno, ponekad tužno ili setno, a najčešće zetečeno. I ovo sada pišem, jer čini mi se da ću time najzad staviti pečat na ovu nedopričanu storiju, zavesti je i poslati najzad u mrak podsvesti, tamo gde joj je mesto. Ovako, iskače pred mene kao živa rana koja se ne povlači, bez obzira čime se maže, tretira ili uvija. Nisam ti nikada rekao, ali posle Varvare, zapravo sam srljao iz veze u vezu. To je bila moja strašna jesen. Nekako, sa tim prolećem, kada je naša veza usahla, krenuo je stampedo mladih, lepih, poželjnih devojaka i žena. Osećao sam da su vrata razvaljena i da je prilaz svakoj lako dostupan. Pomislićeš da sam se borio protiv toga. Ne. Čak, može se reći da mi je godilo. Lečilo mi je taštinu. One su, bez obzira na sve, kao po nekoj fabričkoj traci prolazile kroz moj životni prostor, nadajući se da će se kao hobotnice pipcima zadržati za nešto čvrsto. Ova težnja bila je unapred uzaludna.“ Iskreno je ispisivao svoju sudbinu. Malopredajni trag zadovoljstva, već je bio duboko prekriven senkom nekog neobičnog osećanja. Nije to bio bol, niti neko nezadovoljstvo. Više je ličilo na davno odgurnuto osećanje krivice.

Zapostavljeno, odgurnuto u sive režnjeve, da se iz njih ne vampiri svakih nekoliko godina. Ali problem je bio u nekom čudno tankom svilenom koncu, nevidljivom i dobro skrivenom, koji je tu odbačenu sliku nekadašnjih dešavanja vraćao na svetlost u nekim nenadanim situacijama. „Niko me za nju nije pitao, niko nije želeo da zna, ali je ona ponovo došla na prag moje svesti i bez kucanja se survala u moju misao. Kao lebdeća umilna priča, vrtoglavo je gurala moje sećanje sve dublje u maglu i iz nje vadila jedan po jedan fragment, čineći moju pripovest pitkom i prijemčivom. Mislio sam da sam od nje dobro izlečen. Pa godine su učinile svoje. Napokon imam svoj topli dom, brak sa lepoticom, decu o kojoj je malo danima pisati. Godine i godine su iza nas. Punih dvadeset godina je nisam video. Samo jednom sam video njen lik i nisam je prepoznao. Bila mi je potpuno strana. Crnokosa, drugačija. Sliku sam držao kratko, i nisam želeo da ostavim utisak da me nešto o njoj zanima. I nije me se ticalo. Zapravo, to je bio neki potpuno neinteresantan lik, neko ko samo nastavlja, od naše prelomne tačke, svoj život u nepoznatom pravcu. Ta osoba koja je planirala da nastavi svoj život od tačke koja nas je odvojila, za mene je bila stranac. I ne želim to da menjam. Ja ne pričam o Varvari, i ne počinjem priču o njoj, već o onoj koja je potrošila nešto više od dve godine mog života, čineći ga vrtlogom sreće, mlada-lackog ludila i tuđe zavisti. Šta to ovu priču čini toliko snažnom da ostaje jača od svih koje su se u nizu redale punih dvadeset godina? A počela je tako jednostavno, spontano, prosečno.“ Ovde se zaustavio njegov prst, a pogled se zalepio za drvenog slona koga su kupili od nekog crnca na moru. Da li će njegov drug razumeti sa kakvom se pričom od ovog momenta sudara? Njihovo je prijateljstvo već savladalo mnoge testove, ali to je druga kultura... Postoje razlike, ali ljubav je ipak univerzalna stvar. „Početak ove priče najradije

bih izostavio ili preskočio, ali bi naredni segmenti delovali nepovezani. Nešto razmišljam i čini mi se da je pre uvoda potrebno nešto reći o tom vremenu. Vidiš, moja zemlja je u to vreme bila kao neka „dembelija“. Ovaj naziv kod nas je korišćen kada bi se opisivalo neko mesto na kome se uživa a ne radi. I vreme je bilo drugačije. Nas još nije zahvatilo ludilo kupovine i zavisnost od novotarija i materijalnih užitaka. Nisu postojali kompjuteri, internet, a značajne novce su imali samo retki. Mi mladi smo u to vreme izlazili opuštenije. Da bi dobro prošao u društvu ili kod devojaka nije ti bilo potrebno da se istakneš bogatstvom. Bilo je dovoljno da pokažeš da si drugačiji, zanimljiv, duhovit, svoj. Ja sam imao u to vreme svoje bisere. Sve što bi obukao privlačilo je pažnju. Nisam bio bogat, niti sam se posebno isticao u sportu ili učenju. Može se reći da sam osim atraktivnog spoljnog izgleda imao neku harizmu, slobodu i hrabrost da iskoristim svaku ukazanu šansu. U početku sam se mučio oko devojaka. Pokušavao da privolim one koje bi mi se posebno svidеле. Ali, vremenom sam shvatio da u toj borbi gotovo redovno gubim. Bilo je potrebno strpeti se i sačekati da one same pokažu svoju zainteresovanost. I tako, bez posebnog truda, malo-pomalo odvajao sam sve lepše devojke. Može se reći da sam živeo u manjem gradu, kada ga uporedimo sa džinovima u svetu. Bio je toliki da smo se gotovo svi bar iz „videnja“ poznavali. To je u neku ruku dobro, jer ako šetaš lepe devojke, sledeće će biti još i lepše. Mali grad, četiri srednje škole, nekoliko hiljada đaka u jednoj generaciji, centralni trg grada kao šetalište i mesto skupljanja omladine. Danas ti druže to ne postoji. Grad je skoro duplo veći, ali mi se čini da je omladine znatno manje. Niti izlaze, niti šetaju, niti se druže i pokazuju. Sede u svojim kućama i „četuju“. Vičem na moga sina da izađe i nađe devojku. On gleda fudbal, pije sokove i igra igrice. Druže se na fudbalu uveče. Imaju neke

„balone“ u kojima kasno noću uzimaju termin za mali fudbal. Trg je uveče prazan, a kafići puni. Devojke sede odvojene od momaka u grupama, momci nezainteresovano sede ne primećujući uopšte njihovo prisustvo. Ludo neko vreme. A tad je bilo romantike. Bilo je udvaranja, četovanja pogledima. Prošetaš malo, kibicuješ devojku, raspitaš se da li ima momka, s kim se druži. Sretnete se kao fol slučajno i kreneš sa zezanjem kao da se godinama znate. Raspališ neke fazone, ali ne neke prepotentne, već onako frajerske. Devojka odmah zna da li si za nešto ili si šonja. Šonje nisu prolazile nikako. Niko nije voleo nespretne, zbunjene, tremaroše, već su poštovale spontane, vedre, spretno i duhovite. Sa malim guzama. To ti nisam rekao, a vrlo je važno. Čini mi se da je guza muškaraca bila poseban afrodizijak. Morala je biti bar duplo manja od širine leđa. I tvrda, mišićava. Nećeš mi verovati, ali često mi se dešavalo da me devojke kao fol slučajno uhvate za onu stvar(muški ponos). U prolazu, ali iznenađujuće precizno. Neobično zar ne. I za zadnjicu su me štipale pojedine, i dobacivale mi u restoranu, poslastičarnici, u momentima kada sam sâm. Nisu sve devojke bile takve. Ni približno. Samo one hrabrije, provokativnije. Bilo je svakvih situacija, od kojih mi sada zaigra srce. Sve mislim sada mog sina tako spopadaju devojke. Zovu ga noću, šalju mu bezobrazne poruke. Pišu mu ljubavna pisma, mirišljava izljubljena i puna sasušenih ružinih latica. Šalju mu poruke preko zajedničkih prijatelja ili zavijaju ispred njegove terase u vrelin letnjim noćima, baš kada su svi prozori otvoreni. Sada je to malo moguće. Ne zbog toga što je on manje interesantan ili lep. Ne. Više zbog neke otuđenosti, samozadovoljnosti, dostupnosti preko tog globalnog ubice toplih dodira i nežnosti. Negde u to vreme, kada se poljubac od devojka dobijao znatno češće nego danas, kada su prolazne vrednosti imale znatno manje uticaja, desio se naš prvi susret. Te

večeri sam je slučajno sreo u momentu kada nas je u prolazu upoznala zajednička prijateljica. Nakon tog susreta, preneo sam drugarici da mi se dopada i da sam zainteresovan da je bolje upoznam. Posle svih ovih godina teško mi je da se setim detalja jer su bili verovatno nezanimljivi. Ostala mi je u sećanju iz tog vremena po opuštenosti i lepom osmehu. Verovatno sam nešto lupio, tek da učinim stvar lakšom. Prirodnost sa devojkama mi je bila uvek jača strana, ali pamćenje za njih ključnih detalja, nikad. Tako je i danas. Žene kao da u glavi drže beležnicu u koju ubacuju i najsitnije detalje, poput onih šta su tada nosile, šta je rečeno, ko je kome šta poklonio. Evo sad, držim pola sata glavu i pokušavam da se setim bar nečega. Mesta, okolnosti. Mislim da znam mesto i vreme. To je bilo negde u aprilu, možda poslednja nedelja aprila, na nekoj krivini. Išli smo prema našem zajedničkom prijatelju. Ona se otuda vraćala. Ja sam bio direktan i kao stršljen napadan, a ona tako nasmejana. Obukla je neke široke pantalone. Sitno kovrdžava kosa, nošena vetrom povremeno je prekrivala njene oči. Sada znam da ima razloga zašto baš oči čine ključ svih ljubavnih priča. Ali se tada nisam utopio u njima. Bile su mi jednostavno lepe, ali sam bio obuzet drugim tamnim očima, u kojima sam već dugo bio utamničen. Baš juče, dok sam pio čaj u obližnjom kafeu, pokraj izloga prodoše te tamničarske oči. One koje su mi slomile srce i navele me na tu suludu ideju da plavim očima izazovem ljubomoru. Prodoše. Možda me nisu primetile. Možda i jesu, ali ni meni ni njima više nije bitno. Bila je to samo jedna životna priča preko koje se sleglo mnogo prašine. Poznati lik je prohujao pokraj mene i završio u obližnjoj zubnoj ambulanti. Iza nje je ostao samo kratki neprimetni uzdah i ništa više...“ Ta čudnovata tehnologija, dozvoljavala je da poznate stihove pesama pojača jednostavnim pokretom miša. Trebao mu je predah. I još jedno okrepljenje. Otvorio

je nesebično priču, i našao se u škripcu, jer je gomila detalja iz prohujalog života prekrila te tako bitne niti koje čine ovu storiju. Pored slona što izdignutom glavom i povijenom surlom podseća na Afriku, stajao je globus sa starom mapom sveta, u čijem se skrivenom središtu nalazila boca pelinkovca sa šest fino brušenih čaša. Razmišljao je o njemu kao potencijalnom ključu misterije koja ga nenadano obuzela. Posle tolikih godina nije mogao da se seti nekog jednostavnog detalja, koji bi podupro ovu priču. Ali koga to još interesuje. Njegov prijatelj Japanac, ne poznaje prilike u ovom suludom balkanskom kovitlacu. Dovoljno je samo pozvati se na bitne detalje, koji su činili vezu. Koga još interesuje prvi poljubac, prvi sastanak, prva zajednička noć? A bilo je toga... Dve godine haosa. Dve godine iscrpljujuće ludosti. „Posebna priča su bile usne. Hiljadu puta sam se pitao da li žene više privlače usnama nego očima. Zapravo, kod mene je uvek palilo nešto drugo, retko, neobično, neponovljivo. Mogle su to biti i usne, i oči, ponekad kosa, uvojci, mladež na licu, rupica na obrazima ili bradi, osmeh sa tajanstvenim pečatom, kao u draguljima istoka. Nisam padao samo na crнке, već i na riđe, plavuše, garave kao ciganke, otmene, oprezne, povučene, odmerene, ratoborne, mistične, pa čak i odsutne. Moglo je da prođe pokraj mene i hiljadu lepših žena, a da mi neka sa čudnim detaljem zaokupi pažnju. Nekako se zakači za mene u prolazu neki pipak kao oktopod, priljubi krajičak svoga bića pravo na moj nerv i prodrma ga kao trzalica žicu na gitari. Danas bi to savremeno rekli poslala ti mala „trojanca“, čisto da se zezaš i sekiraš. Da trojanskog konja ispunjenog podmuklom silom koja sputava, parališe, menja sudbinu, pokorava i boli. Dragi moj kosooki prijatelju, bez obzira što si žena i što ovu priču sagledavaš sa druge, meni nerazumljive strane, ali ja ti sada ništa više ne mogu reći. Pokušaću do sledećeg pisma da se setim nekih detalja iz tog početnog pe-

rioda moga proleća, ali ne garantujem da će oni zbog moje iskrenosti zaista za tebe biti interesantni. Neću ti reći ništa novo, što će ti promeniti mišljenje o nama muškarcima.“ Skratio je pismo i svoju muku, nervozno pritisnuo dugme što šalje elektronsku poštu, i uputio se ka spavaćoj sobi, u kojoj je u mirnom snu lebdela njegova saputnica.

„Moram ti priznati, tetka, da je tvoje poslednje pismo izazvalo u meni buru svakojakih emocija. Iznenadilo me to mišljenje jer sam očekivala da dosada imaš jasniju sliku o meni. Sve i da nisam tebe smatrala gotovo kao majku, imala si priliku od mojih pelena da me dobro upoznaš. Zato mi neki stavovi ne deluju kao stvarni. Ne, nisi to ti. Iz tebe izbijaja komentar nekog koji ti o meni soli pamet. A znaš da znam o kome se radi. Nemoj da misliš da me to vređa. Ne. Navikla sam da u tvojim komentarima pronađem ponekad skrivenu crnu ovcu. Ističe se kao kamen na putu kojeg ne možeš da izbegneš jer voziš opušteno i brzo, a on se postavlja tamo gde ga nikako ne očekuješ. Zagrcnem se ponekad. To da. Progutam knedlu i izbrojim do sto. Jer do deset odavno ne pali. Posle svu noć ne mogu da zaspim. Stoji mi to u svesti kao otvoreni prozor usred noći. Ali ne onaj prolećni ili letnji, već kasnojesenji. Onaj koji donosi ujed tek naslućene zime. Ne želim da se borim sa tim. Jednostavno ti govorim da mi je jasno i da nisi u pravu. Ne, nije ona u pravu. Reci joj to. Reci joj da je Varvara poručila da se okrene svojim problemima. Lakše će joj biti. Bez obzira na sve, pitam se kako možeš to da mi napišeš, kada sam ti sto puta rekla da o njemu ne želim ništa da znam.“ Pokušavala je da piše odmereno svojim sitnim skoro umetničkim stilom. Ali se nervoza osećala, ostajući urezana u debelom papiru, predviđenom za skupu, poslovnu poštu. Berala je samo ovakva pisma, sa utisnutim suvim žigom, kako bi njen savršeni stil još više došao do izražaja, ali sad nije uspevala da se sabere, već su joj slo-

va dobijala nesvakidašnje kvržice. Pošto je pospremila stan, oprala sudove i ispratila sina na trening, sela je za svoj pisaći sto i rešila, posle punih sedam dana, da odgovori svojoj rođaci iz Srbije. Pošlo joj je za rukom da sredi svoj život, da se poslovno ukopa u zdravstvenoj ustanovi, da obezbedi dovoljno sredstava za sve potrebe omalene porodice koju su činili samo njen sin iz drugog braka i ona sama. Sada kada je emotivno osećala izgrađenu snagu, izniklu kao feniks iz sopstvenog uspeha i samostalnosti, došlo je ovo pismo i duboko je uzdrimalo. „Nećeš mi verovati, ali trebalo mi je neko vreme da se saberem. Zato nisam sela odmah i odgovorila ti. Taj teretni vagon pun starih pohabanih slika za mene je bio negde na nekom izgubljenom sporednom koloseku u zemlji u kojoj odavno ne živim. Znaš onaj osećaj o kome sam ti pričala, da uvek kad dolazim osećam da mi je taj vagon negde bliže iza leđa, i da mi samo puka sreća pomaže da se na nađem na njegovom putu. Odavde gledano, on odavno ne postoji. Nisam jedina koja ružne stvari gura pod tepih, misleći da nikada neće doći u iskušenje da problem reši. Tako se ja nađoh, zahvaljujući vama dvema ispred njega ni kriva ni dužna. Osećam da mi se lome noge, da ne mogu pobeći niti se skloniti sa tog pogibeljnog koloseka. Ali bar nisam sama. Izazvala si sudbinu, sad stisni zube i trpi, jer mi je potreban neko da me razume, da me sasluša, podrži, otrezni. To ti je kao kad veteran u narkomaniji, koji je mislio da se zauvek izlečio, dođe u priliku da ponovo „samo“ proba. Tako ti je to draga moja. Otrežnjenje je bilo bolno. Toga se dobro sećaš, znam. Ništa jače ne boli nego kada dobiješ udarac baš kada misliš da si samo ti pobednik. Odricanje ljubavi, taj momenat kada saznaješ da uprkos svemu više ne zauzimaš poziciju pobednika, voljenog, već odbačenog, ne boli. Ne, to saznanje mučki ujeda. Mislim da mi je neko rekao da je to posledica posesivnosti. Bla, bla bla. To ti je kao kad neko

vruć hleb seče hladnim nožem. Hiruškim. Misle ljudi sve je rečima i psihologijom objašnjivo. Kako bre objašnjivo, kada ni danas, posle silnih godina ne znam da objasnim? Kako to rečima da kažem? Nije to zemljotres pa da nabrojiš žrtve. Nije to poplava, uragan, rat, pa da sabiraš nastalu štetu. Ko da mi kaže kako bi bilo da je ostalo po starom? Ko da mi dokaže da sam nešto dobila, a nešto izgubila? Kako da sabiram dane, nedelje, mesece i godine bez nas u paru. Namerno nisam rekla njega, jer mi to baš deluje posesivno. Možda bi manje bolelo, da sam sama došla do takvog zaključka. Iona-ko je bio jasan kraj. Samo ga još nije tako ubedljivo i tako uvredljivo rekao. Govorio je i pre toga, ali nije podvlačio crtu, već sam mu u očima čitala tugu, kajanje. Činilo mi se da će ta igra najzad proći, pući kao mehur od sapunice, pred našim očiglednim porivima. Iako je te reči izgovorio sasvim smireno, učinilo mi se da je rukom iz sve snage lupio o sto. Oči su mu bile sive, hladne, neumoljive. Lice kao u dželata koji podiže sekiru, bez traga promišljanja ili kajanja. „Gotovo je, ne volim te više“, rekao je, baš kao da je velikim batom udario u gong i pokrenuo sasvim novo vreme u kome mene i njega više nema. Sve moje višednevno spremanje, scenario koji sam potanko planirala imao je za cilj da preuzmem situaciju iz njegovih ruku, da ovladam i povratim samopouzdanje. Sve je namah propalo. Tog momenta nisam znala da li ga mrzim, obožavam, žalim ili sam ogorčena na njega. Iz njegove kuće sam otišla kao bez svesti. Uopšte se ne sećam puta do očeve kuće. Dobro se sećaš da posle toga tri meseca nisam izlazila iz sobe. Taj monstrum me je podigao kao paperje. Osećala sam se sa njim kao cvet koji sazreva. Razvio je u meni sve što je neko ikada razvio u nekoj ženi. I onda, kada je za mene sunce sjalo kao dar, došao je taj dan kada mi je rekao,“ ovde je stala i duboko se zamislila. Nadolazile su misli, curele sa kišom suza. Prisećala se

zatamnjene sobe, sa starim pohabanim nameštajem, sa koga je još strujala energija poslednjih strasnih zagrljaja. U dubini sobe sedeo je duboko posmatrajući njene zenice. Osetila je iznenadnu snagu i nadu da će uspeti da ga vrati sebi. Voleo je kao u najvrelijim danima. Ljubio je polako i postupno, kao da je hteo da zapamti svaki deo njenog tela. Strgao je sa nje i krhke niti gaćica i žabice brusa. Posle ljubavnog žara, kada je mislila da su svi konci ponovo u njenim rukama, postavio joj je ultimatum. Učinilo joj se da blefira, da se opire svojim jasno iskazanim osećanjima. Godinama potom, postavljala je sebi to isto pitanje. One ili ja. Da je drugačije odgovorila? A potom nenadani tuš. Kako je mogao to da izusti. Proklet bio. Proklet za sva vremena. „da me više ne voli. Da postoji druga, a da je za nas kasno. U prvi mah nisam verovala. Učinilo mi se da to nije on. Da se izgovorene reči ne odnose na nas. Ali iznenada je ustao i pokazao mi da je razgovor završen. Odjednom nervoza na njegovom licu i ta ubitačna odlučnost, koja je čvrsto stajala iza izgovorenih reči. Nisam više imala snage ništa da izgovorim. Jednostavno sam izašla i pokušala da pobegnem od te loše vesti. Ali beg nije pomogao. Danima sam sedela pokraj telefona i čekala njegov poziv. Najpre sam bila ljuta, željna uzvratnog udarca, a potom skrhana, sluđena i uplašena. Bio mi je potreban njegov glas, samo jedan poziv, i tako poznato ćao pa da prihvatim sve i predam mu se kao robinja. Ali tog poziva nije bilo. Nisam mogla da jedem. Sedela sam u tami sobe sa spuštenim roletnama i zastorima. Nije mi trebala svetlost, već samo glas. Niko mi nije trebao osim njega. A on, proklet da je, nije se oglasio. Tad sam sastavljala samo tužne pesme. Pisala sam ih olovkom za šminku na poleđini naših slika. Sastavljala sam ih nakljukana lekovima za smirenje. Ovih dana sam ih izvukla iz tmine i ponovo čitala. Evo ti pa prosudi sama:

NOĆ

Osećam taj mračni tunnel u sebi
Probih ga bolom il noktima oštrim
Kidaju se niti dok ih ljutita grizem
I pretapaju se u suze i tišinu koja buči.

Taj šum neželjeni, ta duga noć u lagumu tunela
Vapaj za njegovim glasom, tako potrebnim vozom koji će
Ispuniti šupljinu, prazninu i hladnoću.

Tad samo zatvorim dušu u taj mračni tunnel,
I dozvolim da me crne ophrvaju misli,
I oluja počne da me nesmetano kida, bride mi usne za tim
Dodirom.

San mi više ne treba, niti odsjaj sunca, kroz rebra sveta
Pogrešan vapaj, iskrivljen put koji vodi nikuda
Zrnca bivše sreće se tope
U bol
U bol

Govorim sebi - prestani da tražiš odgovore,
Nemoj ih želeti, jer oni nisu za tebe,
Ne moli za njih, ne vapi, ne urlaj u bezdan, jer
Odgovor je samo jedan,
A tamna je noć.

Mislila sam da ovaj osećaj više nikada neće doći. Nada-
la sam se da sam u potpunosti izlečena. Palila sveće, darivala

crkvu, kako bih se oslobodila more. Vreme leči sve. Bila sam sigurna da je tako. Ovaj svet je pun nas povređenih. Ostavljenih. Naš pepeo se sleže. Jedan preko drugog. Pretvaramo se u mulj preživljenog, odbačenog života. Novi dani, rutinsko izlaženje Sunca, koje ne haje za nas, rađanje novih, još neranjenih, umiranje onih čija su sećanja pomućena i daleka, obećava nam oporavak. On zaista dođe, ali mi se čini kao lažna nada, signal koji nas zavarava. Jer se uvek desi nešto što taj mir poremeti, nešto što uzburka davno sagorele slike, pepeo i prašinu, davno zaboravljenu toplinu. Uvek nam se vraća ne kao poslednja, loša slika, već kao ona varnica, počinje proces povratka, sklapanja rasutog mozaika, kojim se nanovo zarazimo kao što nam nijedan grip ne može izmaći.“ Završila je potom nekoliko uobičajenih rečenica vezanih za svakodnevni život. Sutradan je pismo krenulo svojim uobičajenim putem.

„Draga moja majko. Dođoh ti danas sam.“ Mrmljao je poluglasno dok je vlažnom krpom brisao nadgrobni spomenik na gradskom groblju. Nije bio redovan posetilac ali je znao povremeno da dođe sa suprugom, čak ponekad i sam, ako mu se ukaže malo slobodnog vremena. Ni sam nije znao da li spada u ateiste ili vernike, da li da veruje u zagrobni život ili da prizna pravo nauci, čiji je ozbiljan član i marljiv radnik bio. Darwinova teorija o nastanku života nekim čudnim sklopom u njegovoj svesti prihvatana je podjednako kao i informacija da su i sveštena lica ljudi. Priča o seoskom popu koji za vreme velikog posta svojoj deci daje mrsno i dogodovštine njegovog prijatelja koji je studirao postdiplomske studije teologije u Rimu, po kojima popovi slobodno vreme provode na grobljima u susednom gradu gde pričešćuju za „ekstra profit“, više nego jasno su mu ukazivale da je to samo dobro organizovan posao. Ali, nije bio baš sasvim ateista. Ko bi se odrekao uloge vere u svakodnevnom životu, kad se za vreme slava ljudi posećuju i družu. Pa i parastosi su izvanredna prilika da se obnove iskidana prijateljstva i pogubljene porodične veze. A tek mogućnost da se sa pokojnikom uspostavi link, na kome se kao pred besplatnim psihologom izjada ili ishvali do mile volje, a da pri tome ne izaziva pozorenje, ljubomoru ili podsmehe. Ne, nije bio spreman da se tih pogodnosti tek tako odrekne. Pozivao je goste na svoju kućnu slavu, jer mu je to bila prilika da poznanicima nenametljivo ukaže na svoj kućni napredak. Od-lazio je kod prijatelja na slave jer je to bio način da se iskaže

sva njegova rečitost i sposobnost da drži banku do zore. Pa ko bi se takvih povlastica, tek tako, zbog shvatanja odrekao. Zato je svoje ateističke stavove čuvao od drugih kao svoju najstrožu tajnu. Previše brz život, jurenje za karijerom, novcem i materijalnim dobrima učinio ga je zavisnikom od slobodnog vremena. Sve i da je imao slobodnog vremena, a ruku na srce imao ga je, od silnih prohteva nije uspevao da ga odvoji i za obrede kao prve godine nakon majčine smrti. Novaca za spomenik nije žalio. Razmišljao je i dalje. Učinio je sve da se njegovo ređe pojavljivanje ne primeti. Pokrio je grobna mesta ukrasnim nadgrobnim pločama i onemogućio time rast korova koji bi direktno ukazivao na nebrigu i proredene dolaske. Odvojivši malo slobodnog vremena došao je to prepodne sam da se izjada majci, na grobu. „Mila moja, kao što vidiš dođoh, mada ova subota nije zadušnička.“ Negde u dubini duše mu je stajao ovaj razgovor. Kad je neko nedorečen ili sputan za života sagovornika, onda mu je prilika da nad njegovim grobom iznese ono što je skriveno nosio na duši. A njih dvoje nikako nisu za njena života uspevali da iskažu svoj stav. Sa godinama je shvatio da je to normalno. Promena stavova ipak nije išla tako glatko. Čovek i nije stvoren kao super razumno biće. Baš kada je u pitanju razumevanje tuđih stavova. Mnogo lakše ide kada se razumeju sopstveni stavovi. Kod svakog nesporazuma, u preispitivanjima čovek najpre podrži svoje stavove. Tek posle dužeg perioda, nekad i koju godinu kasnije, kada se nađe u suprotnoj poziciji i zausme stav pod novim okolnostima, ako se priseti ranijih stavova, može da prizna prethodnu grešku. Ali i pod tim okolnostima, retko se suparniku pripisuju zasluge za ispravniji stav u konfliktu. Taj deo se obavezno zaturi ili prenebregne. Pa ko je još opravdavao stroge stavove svojih roditelja? Ko je razumeo zašto se oni bune i zašto postavljaju oko nas prepreke i kažnjavaju nas? Pogotovu, što su ti

stavovi obavezno iskazivani po principu veta. A danas kada se nađete u situaciji u kojoj su nekada bili vaši okrutni roditelji, shvatate sav značaj njihove borbe. Njegova majka ga je podizala bez pomoći oca koji je sa drugom suprugom osnovao novu porodicu. Samohrani roditelji imaju mnogo ozbiljniju ulogu od ostalih jer su dužni da nadoknade svoje izgubljene partnere u svakom pogledu. Očekivati od njih da budu opušteni, nasmejani, susretljivi, zaista je velika zabluda. Odnos roditelja i dece iz tih uslova češće proizvodi nesporazume, nedorečenost, uzdržanost i potištenost usled „nerazumevanja“. Dete jednostavno nema onog drugog roditelja koji će da ga sasluša i „razume“. Nema rame za plakanje i odskočnu dasku za iznošenje stava i osvajanje prava. Postoje samo jedna vrata za drugačije stavove, poprilično zatvorena. Iz te situacije češće se rađa nezadovoljstvo, neispunjena obećanja, izgubljeno prijateljstvo i razumevanje. A opet, kome zameriti? Malo-pomalo, stvaraju se zidovi, otuđenost i nezadovoljstvo. Danas je tako gledao na svoju majku. Možda nije smela da se opusti. Možda nije imala snage da se prepusti zadovoljstvu, plašeći se da će i ono kratko trajati. Možda jednostavno nije naučena tako da postupa. Razumeo je tek sada kada je u kući imao pubertetliju. Podizanje dece, čak i u čvrstoj zajednici đavolski je težak posao. Voljenu osobu treba oblikovati, podučiti, dati joj primer, biti podrška i rame za probleme, a sve to sa distance, koja omogućava i položaj sa koga se prihvata nadzor. Bilo kako bilo, sada je stajao sam ispred njenog groba, naslonjen na hladan kamen kao simbol njenog života. „Sto puta sam stajao ispred ovog spomenika i posmatrao ljude u daljini kako pričaju sami sa sobom i smeja se ljudskoj naivnosti. E majko, čovek treba svašta da doživi pa da shvati neobičnosti iz normalnog života. Sad pričam sa tobom i osećam tu vezu. Sve se nadam da možeš da me čuješ kad ti dođem na grob i naslonim se na ovaj hladni

kamen. Ja dole meljem, a ti gore slušaš i mašeš glavom, čas se čudiš, čas ljutiš, a čas puštaš suze radosnice. Onda mi nije važno što će neko pomisliti da sam lud što govorim spomeniku. Mora da ti je drago da vidiš kako su mi tvoja podrška i razumevanje najzad potrebni. Dočekala si i taj dan da se pred tvojim grobom jadam i očekujem podršku. Znam, drhti ti sada srce, i klizi niz obraze suza, jer ti je jasno da sam i ja samo čovek, ranjiv i slab.“ Pošto je očistio staze oko opsega, prišao je velikoj saksiji da u nju zasadi busen sa mladim, tek olistalim izdancima. Izgled opsega, spomenika, cveća, saksije i slike na spomeniku, za njega je imalo posebnu važnost, bez obzira što je taj spomenik bio tek jedan među hiljadama drugih na groblju. Šaputao je dok su mu drhtave ruke čupale vlati trave što su izbijale između ploča i betonskog opsega. Čudnu snagu ima život. Probija se i tamo gde naizgled nema uslova za opstanak. „Da ne okolišam više, znam da ti je ova priča već pobudila pažnju. Elem, evo kako je bilo. Pre neki dan, u četvrtak zapravo, iznenada banu Mihajlo. Obradovao mu se neizmerno, jer je prošlo više od deset godina da nije prešao naš prag. Ovaj put nije došao sam. Poveo je izvesnu Ninu. Lepu ženu. Predstavio je kao svoju ljubavnicu, a ti znaš da je njemu uvek taj imidž ljubavnika u životu imao najveći značaj. Zato sam ga i voleo. Bio je svoj, nasmejan, šeret i danguba. Ljubavnik, sa tek nekoliko ljubavnica. Ali mu je svaka bila izdignuta na pijedestal kao vrh Himalaja. Ko će o čemu, a on o svojim ljubavnim dogodovštinama. Ženu je držao na uzici, a ljubavnice pod ruku, pa u svaku kafanu, da se jasno vidi ko ima šta da pokaže. A sama znaš da je u mladosti bio lep, lep, da se teško može opisati. Osmeh, brkovi, pravi kicoški i oči kao u ajkule koja se sprema da zgrabi plen. Sa takvom snagom teško mu je koja i odolela. Ja se nikada nisam mešao u porodične odnose i probleme, te ni ovog puta nisam postavljao pitanja koja bi razja-

snila njen status“ ovde je zastao i zagledao se u sliku, kao da je gleda pravo u oči. „Sedeli smo pola sata uz meze i piće i ponavljali davno ispričane događaje iz detinjstva. Nažalost, moje i njegovo detinjstvo se nije baš podudaralo. Stariji je desetak godina tako da su mi priče iz mladosti pomalo strane. On je momkovao kada sam bio dete, a kada sam ja momkovao, on je već odavno živio, otuđen od porodice, u Beogradu. Te iskidane veze, teško su se nadoknađivale. Različiti svetovi, interesi, generacije, zanimanja činili su da se otuđujemo više nego što to dva brata zaslužuju. Predosmo polako i na druge teme. Da je sve teklo tako, ja ti o ovome reč ne bih rekao. Poseta, kao poseta. Jeste da se nismo nadali, jeste da je na taj način prekinuto višegodišnje otuđenje, ali sve u svemu, tek nešto što malo izbacuje život iz uobičajene ravnoteže. Međutim, sa mojima, a ti to dobro znaš, nikad nisi načisto. Ni zbog čega dolaze, ni koje su im skrivene namere. Da mi neko moj dođe bez skrivene namere, nisam još doživio. Tako ti je to majko, da. Svi nešto unose pod mantijom. Sve kao dobri su, pa žele da vide kako smo, da l' smo zdravi, kako nam ide? Hvataju na neopreznost ili naivnost. Ne možeš im se usprotiviti jer su u poseti. Ne ide. Samo trepćeš ko svraka na jugovinu i čekaš da vidiš šta će te snaći. A ono, čeka se najpre kafa, i posluženje, pa kad se otpiju prvi gutljaji, razmene uobičajene formalnosti, počinje predstava. Izvuku neku priču, na koju bi trebalo da padneš i daš im pozajmicu. Mislim pozajmicu... Znaš i sama. Pozajmiš, a u suštini pokloniš, jer je posle toga nemoguće tražiti, jer se pozajmicom ništa nije promenilo. Nemaju odakle, a tebi šta će pare, kad imaš toliko... Znajući to, ja sam već prvih godina promenio taktiku i počeo da predupređujem probleme. Pre nego što izuste o svojim potrebama ja im onako uz prve gutljaje kafe napomenem da mi slabo ide, da sam u dugovima i kreditima. Dugujem i bogu i narodu, a narod misli da imam,

vide bogatstvo i ne veruju da je to slika nekadašnjeg vremena... Posle toga ih je sramota, pa mi traže za taksi, da izvade štetu. Međutim, sa Mihajlom je u startu drugačije krenulo. Nisam mogao ni da pretpostavim da mu je potreban novac, te sam bio potpuno razoružan, bez odgovarajuće odbrane. A ispod te mantije koja je trebalo da me razoruža zaista je bila paklena mašina. Poveden njegovim godinama i tom tek obnovljenom vezom koju smo posle niza sušnih godina popravili, prepustih mu inicijativu bez ikakvog otpora. Započeo je priču na tu temu kao da je iz nevidljive rupe u podu izvukao ogromnu zmiju koja palaca rascepljenim jezikom. Nad nama se nadvila neka čudna energija koja nas je sprečavala da dišemo, a kamoli da komentarišemo o događajima oko nas. Nešto nerazumljivo je govorio, bacajući naša tela u duboki trans i pokornost. Naglo je prešao na neki eksperiment sa Draganom. Ispočetka mi se činilo da će ta njegova seansa trajati tek minut, i da nije red da ga zbog toga prekidam. Tako je i delovalo. Zahtevao je najpre od nje samo da mirno stoji ispred njega, dok bi on otvorenim dlanovima, okrenutim prema njoj prelazio zamišljenu liniju paralelnu sa njenim telom odozgo, od glave prema donjem delu trupa. Kad je završio sa tim, seo bi na stolicu, i dozvolio Dragani da se odvoji od njega. Negde iz podsvesti mi je sinulo da mi je rođaka pomenula da se on bavi nekom crnom magijom, ali me to po običaju nije posebno zanimalo. Primio sam k znanju, i tu informaciju lagerovao na dno svojih interesovanja. Tek da se nađe, zlu ne trebalo. Zato je sad toliko dugo putovala. Najpre sam mislio, šta je njemu, da li je toliko pijan? Potom, zar se on ne bavi majstorskim poslom, otkud u vodama magije, vračara i kojekakvih prevaranata. Kao što rekoh, negde u dubini dopuštao sam da je to ipak moguće. Kao mali padao sam na priče o duhovima, kao većina dece u to doba. Priče o groblju, vilama, noćnim posetama, bile su nešto što

je bilo uobičajno kada se skupe deca duboko u noći pokraj otvorene vatre. Nešto kasnije, u doba puberteta, shvatio sam da se kod nas mnogi bave magijom i da se od toga može dobro živeti. Kolale su priče o isceljenju, o zaovođenju, sputavanju i vezivanju preko raznih magijskih obreda. Ko god je bio malo naočit, lep i interesantan, mogao je da postane plen neke preduzumljive devojke i magijskih pomagala. Ali tu su bile i crne magije koje su išle pravo u zatiranje roda i pogoršanja zdravlja, prizivanja saobraćajne nesreće ili nekakve štete. Mnogi su tvrdili da protiv takvih magija nema leka, a ti dobro znaš da sam ja recept za crnu magiju ipak dobio. Dok o drugom pričaju, misliš neka, što dalje od moje kuće. Kad primetiš da ti stvari izmiču kontroli, zapitaš se da li je to prirodan tok stvari? A meni se otimalo iz ruku i sama znaš koliko. Pošlo zlo i naopako, a ja nemoćan da sprečim. Čudo. Tako sam jednom prilikom otišao čak u Bavanište, veliko selo na putu od Kovina ka Pančevu, kod neke sad pokojne Lene. Baba stara, povijena do zemlje. Skoro sto godina. Kuća trošna, mala, više udžerica. Stvari stare, otrcane. Vidiš da radi bez interesa. Ko nevladina organizacija. Bajе a ne naplaćuje. Doduše, ona je gledala u karte. Stare, po ivicama odrane i prljave. Mora da su bar pedeset godina imale moć da iznose skrivene istine. Kao neki psiho-socijalni rendgen. Možda su Tarot karte, ko bi ga znao. Neke slike na njima, kule, ljudi, požar, mačevi. E te karte mi otkriše pozadinu mojih problema. Za lakoverne i naivne kao što sam ja, to je bilo pravo otkrovenje. Nije pomoglo ni to što sam izučio tolike škole i fakultete. Ovo ne bih smeo nikome da priznam, osim tebi, jer si nema i u svemu se sada slažeš sa mojim stavovima. Tako ti ja u toj sobici, na malom stolu prekrivenom najlon stolnjakom izrezbarenim od kuhinjskog noža, saznadoh za čini koje su mi sputavale život. Da. O tome da mi o glavi radi neka žena u mojoj blizini, udovica,

lice koje mi se naizgled prijateljski smeši. Nije umela da mi ukaže na nju, jer se dotična potrudila da nikad ne posumnjam na nju kao opasnost po svoje zdravlje i sposobnosti. Samo mi je rekla da ću nakon obreda očišćenja saznati o kojoj se ženi radi, pošto ova iznenada zaglavi u bolnici od teške boljke. Da se čoveku digne kosa na glavi. Tako se i desilo. Učinih obred zajedno sa mojom porodicom i otkrih tog skota nakon manje od mesec dana. Bila je to moja maćeha. Zaglavila je na zaraznom, i jedva spasla glavu. Ona je bila ta udovica, koja se prijatno smeši kad god je sretnem na ulici. O tome ti nisam pričao, jer si tada već bila teško bolesna i ne bi razumela“ Zapalio je najzad sveće u za to spremljenoj metalnoj kutiji. „Da se vratim na njegovo izvođenje ritualnog izvlačenja nekakve loše energije, iz čvorova u telu. Da nešto slično nisu prikazivali preko televizije, pomislio bih da se radi o nekom zezanju. Kad je ustao i zatražio od Dragane da legne na stomak i zatvori oči, shvatio sam da je vrag odneo šalu. Šta da kažeš bratu koji pokušava svojim moćima da otera zle sile iz tvoje supruge. Nije mi došao godinama u kuću. Nisam mogao da mu kažem da prestane sa tim izmotavanjima. Bio sam u neku ruku i sam opsednut. Oboje smo prećutno ispunjavali njegova naređenja. Jednog momenta mu je zasmetao papagaj svojim kreštanjem. Pružio je ruku prema njemu, nešto prošaptao i kreštanje je najednom prestalo. Kao da je imao neku moć i nada mnom. Želeo sam da prekinem, da se pobunim, ali su mi usta bila nekako zaključana. Ovo čudno stanje se nastavljalo, čini mi se u nedogled. Seansa za seansom. Ležeća, stojeća, pa ponovo ležeća. Jednog momenta joj je opalio šamar. I pored svega oboje smo ćutali, kao da smo bili u istom transu, u halucinaciji koja oduzima otpor, bar onaj fizički. Što je on više činio u tom svom mitskom obredu, nelagodnost, unezverenost, neverica i nezadovoljstvo su rasli u meni. Zatim je Nini i meni

naredio da izađemo iz prostorije, jer ne može u potpunosti da završi sa obredom. Izašli smo. To ne umem da objasnim. Tu prećutnu podršku, uprkos buri nelagodnosti koja me je ophrvla. Na kraju seanse, pružio mi je papirnu maramicu koja je trebalo da sadrži izbačenu crnu magiju. Predao mi je sa savetom da je ujutru sa prvim suncem zapalim, kako bi se ta negativna magija tim činom uništila. Mozak mi je radio brže od munje. Kakva crna magija, kakvi bakrač. On je bio nosilac razdora i crne magije. Nakon toga su ubrzo otišli. “Učinilo mu se da su ovim šaputanjem on i majka uspostavili kontakt, i da ga ona preko linka netremice sluša. „Tek kada je otišao, dobih snagu da izustim neku reč. Jedna po jedna, redale su se pretpostavke. Ništa racionalno nije moglo da opravda ovakvu posetu. Dolazak sa ženom koja je očigledno i sama vladala crnim silama, demonstracija moći koju niti je neko tražio niti odobrio i odlazak posle seanse bez valjanih objašnjenja, zaista je delovala u najmanju ruku čudno. Otuđa i dilema, da li da postupim po njegovom predlogu ili da za svaki slučaj presečem obred po oprobanoj receptu baba Lene, nije dugo trajala. „Tu je ućutao jer je primetio skupinu kako se približava tek nasutoj humki. Ubrzo su ljudi okrenuli leđa, te je mogao da nastavi svoj monolog.“ Tog momenta sam čvrsto odlučio da uzmem stvar u svoje ruke. Lepo sam uzeo maramicu, otišao sa njom u suton na prvu raskrnicu i bacio je preko leđa. Pretpostavljajući da ove čini imaju negativno dejstvo, poslao sam ih njemu nazad sa udvostručenom snagom. Pa ako su dobre, blagotvorne, neka mu se vrate dvostrukim dobrom, ali ako su loše po Draganu, neka mu se vrate u duploj dozi. Dobro za dobro, zlo za zlo. Ja mu lično ne želim zlo, i nikada mu je ne bih uneo u kuću, samo mu vraćam njegovo, pooštreno, bolnije. Ako je skot, neka mu se vrati još gore, a ako je blažen, neka dobije duplo blago.“ Ovde je na tren ućutao. Netremice je gledao u sliku

majke, koja se smešila sa keramičkog ovala na sredini spomenika. Osetio je da ga u svemu kao mati podržava. „Eto čuješ, pa sama prosudi. Znam da te boli, naša je to krv. Ali ako je zaista krenuo na mene tim negativnim silama, šta da mu radim, ja boj nisam izabrao. Toliko za sada majko. Deca su dobro, mi smo dobro, posao dobo napreduje. Bliži se i kraj mojih postdiplomskih studija. Nemam ti šta drugo reći, već da odlazim do neke lepše subote ili nedelje, kada ćemo izaći svi. Ćao i ne sekiraj se. Imam ja one hrabrosti, što sam je nasledio od tebe.“ Obrisao je još jednom sliku, poljubio je i produžio ka kapiji groblja.

„Ćao, dobri moj družo. Izvini, nisam dugo mogao da ti se javim. Zato su stigla dva tvoja pisma, a tek sada stižem da ti odgovorim na njih“ pokušao je da se opravda za nemar prema elektronskoj pošti. Nije istina da je bio toliko zauzet. Uprkos tome, kroz godine je naučio da je nepotrebno sagovornike zamarati detaljima koji su njima svakako neinteresantni. Život jednog naučnika zna da bude i uzbudljiv. Ili se bar njemu tako činilo. Pisanje knjiga i naučnih radova, izlaganje na stručnim skupovima, stalna putovanja po egzotičnim krajevima, gde se pretežno održavaju naučni skupovi, sedeljke, muzika i bliski kontakt sa retkim „zverkama“, kojese jedino tako na gomili mogu videti, čini da ovaj život ne bude baš toliko suvoparan. Samo poštovanje okoline, prijaznost običnog sveta, značajno uvećava zadovoljstvo svakog uvaženog profana u javnom svetu. Već na tom nivou gotovo da nema onih koji će javno istupiti sa suprotnim stavovima ili pokušati da opovrgne neko izneseno mišljenje. To nije bez razloga. Pre svega što se sami naučnici retko usuđuju da javno iznesu nešto što nema uporište u teoriji ili dokazima kroz razna istraživanja, pa je lovljenje grešaka više nalik lovu u suvojoj pustinji. Tako, naoružan svešću da je nebitno sve što ne donosi opipljiv uspeh i prednost, odlučio je da se opravda neuhvatljivim izgovorima. „Drago mi je što si uspešla. Znaš da sam uvek bio na tvojoj strani. Ovde je situacija po tim pitanjima potpuno drugačija. Iako te tvoji kritikuju, ovde bi ti ljudi mahom davali podršku. Mi smo nekako individualno nastrojani, manje smo dosledni, te je gotovo pravi-

lo da čovek kod nas o svemu ima svoj stav. To je što se tiče ovog poslednjeg pisma.“ Ovaj deo mu je bio znatno lakši. Savetovanje i podrška uvek su lakši od pogleda u sopstvenu nutrinu. Dugo je razmišljao o svom predašnjem životu i najzad rešio da nastavi svoju priču, ali bez imalo ulepšavanja. Ipak je ovo za njega bila u neku ruku terapija. „Što se tiče moje predašnje teme, dugo nisam bio spreman da je nanovo načnem. Moram ti priznati, potiskivao sam je. Dobro si to primetila. Po tome se ne razlikujem od ostalog sveta. Dugo sam bio uveren da ljudi koji prebole neku tešku životnu priču, bila ona vezana za ljubav, patnju, neko ubistvo ili čak logor, teško mogu da žive ukoliko svoja sećanja ne pokopaju. Čak i najgora savest biva potisnuta. Jer, kako objasniti nastavak života nekog koji je odgovoran za masakr sopstvene porodice? Tako sam olakšao svoju duhovnu snagu i budućnost, zakopavši prošlost u lagume duše. Međutim, danas je problem u tome što su moji stavovi vremenom dobijali drugačiji oblik. Najpre su malo istezani, savijani, uvijani, da bi potom bili kaljeni i na vremenskom nakovnju dobro olupani. A zašto? Pa ko u četrdesetim gleda očima dvadesetogodišnjaka? Netolerantnost i oštrina stavova hranjena atraktivnošću, izgleda nije mogla dugo opstajati. Čovek dok je mlad uživa u darovima fizičke lepote više nego u darovima duhovne snage. Teško da je ko i duhovno jak u mladosti. Te se baterije pune mnogo sporije, dok se sa druge strane energija mladosti intenzivno gubi. Kao na nekom čudnovatom tasu, čovek dobija snagu u mislima i rečima a gubi u elastičnosti, mladalačkoj lepoti. Ali ne svi. Lako se može primetiti da zrače iako stare, oni koji imaju harizmu, vrednost kroz dela. Ovo ti pišem, kako bih te podsetio na detalje iz prethodnog pisma. Dakle, reč je o Varvari, devojci koju sam upoznao na sasvim uobičajen, a spontan način. Posle upoznavanja prošlo je nekoliko dana dok nisam dobio povratnu informaciju.

Situacija je bila zrela tako da je bilo potrebno samo da non-šalantno iskoristim prednost posredništva našeg zajedničkog prijatelja i da mi primamljiv plen padne šaka. Tako se kod nas kaže, jer iako mi je bila potrebna iz drugih razloga, o kojima ću ti kasnije opširnije pisati, ipak je ona bila i zgodna i lepa. Ne može se reći da je bila najlepša, ili najzgodnija, ali je svakako bila najlepša u svom odelenju, što dosta govori o njenom izgledu. I kao takva nije mogla da pobudi moje ozbiljnije interesovanje. Ne zbog toga što sam stremio višim ciljevima, ili je smatrao nedovoljno retkom zverkom, da bih se upustio u lov, već najpre zbog toga što su mi svest i um bili okrenuti sasvim drugoj osobi. Malopredašnji uvod bio je upravo zbog ovoga, jer svoje stavove iz tog doba danas nikako ne podržavam. Međutim, priča ne bi bila interesantna kada ne bi detaljno opisivala moje duševno stanje. Ovaj deo opisa mi teško pada, jer predstavlja deo naše veze u kome nisam o Varvari imao naročito mišljenje. Znao sam da je odlikaš, sa svim najboljim ocenama, znao sam i da je iz bogate porodice, znao sam da je cenjena u društvu, sasvim dovoljno, i to da je imala simpatično, gotovo uvek prirodno nasmevano lice. Sve sam to znao, ali mi to saznanje nije bilo baš uzbudljivo. Moraš me razumeti, jer su to godine kada čovek ne gleda na stvari baš realno. I tebi se sigurno desilo da nekoga previše voliš, da patiš za njim, a da osoba sa kojom si u vezi, bez obzira na svoje kvalitete, ne zauzima baš najbolje mesto. E to je, moj prijatelju, otprilike bio osnovni razlog zbog kojeg se na taj način odvijala naša veza. To je pomalo čudno, pošto se kasnije pokazalo da je ona moj život oblačila i svlačila bez obzira da li smo ili nismo u vezi. Osetila je ona to moje odsustvo očigledno, upinjala se, pokušavala da se dopadne, ali su pokušaji ostali uzaludni. Mora da je to teško pogodilo. Možeš misliti kako se osećala kada smo slavili moj rođendan, kada je među gostima bila i moja bivša

devojka. Ta nedorečenost nije mogla biti potpuno sakrivena. Postojao je titraj zadovoljstva na mom licu koji je ukazivao da sve još nije rešeno, da su iznenađenja i obrti situacije još mogući. Sedeli smo u restoranu za stolom, šalili se i prisećali vremena dok smo još bili samo prijatelji. Za to vreme ona je bila u svom svetu, u svojim problemima i moju vezu sa Varvarom nije ničim ugrožavala. A šta je bilo na njoj toliko bitno, kada je sa lakoćom rušila moju tadašnju vezu? Ovo ti verovatno liči na sto puta ispričanu priču. Možda si i sam doživeo sličnu. Već tada sam shvatio da srce krene za nekom smešnom sitnicom. Nekad je to rupica na bradi ili obrazu. Nekad prkos suprotne strane. Ponekad su to oči, ili mladež, kosa, zubi, grudi ili stas. Ali uvek je to nešto, što u globalnom svetu nema ama baš nikakvu vrednost. Toga smo svesni tek kada prođu godine, pa čak i decenije. Mene je privukla njena lakomislenost, pojačana mojom posesivnošću. U momentima kada sam mislio da je moja u potpunosti, zatekao me je raskid. Kasnije sam shvatio da je u pitanju drugi mladić. Danas je to lokalni električar. Taj splet okolnosti deformisao je moju svest upravo zato što sam smatrao da tako ne može biti. Nije mi smetalo što je on tek električar. Bio je šmeker i dasa. Momak koga sam poznavao. Poštovao sam ga. On u svemu tome nije imao negativnu konotaciju. Možda nije ni znao da devojka sa kojom flertuje ima momka. Radio je u kafiću kao kelner, a one su dolazile da ga vide. Malo mesto, frajera nikada dovoljno. To je bilo u redu. Ali je sama pomisao da me je ispalila klinka zbog nekog bila nezamisliva. Posmatrano kroz godine, takve stvari mi se više nisu dešavale. A do tada, to je bilo nezamislivo. Pa ja sam te klinke vrteo oko malog prsta. Pojedine cure sam terao da me prate do kuće. Neke ne bih danima poljubio, samo da ih zaludim i zavrtim. Ruke sam držao iza leđa da bi ih iznurivao. Bio sam nemilosrdan, a onda me je mala „ohladila“ ovim

momkom, baš kao da sam dečko iz drugog reda. Nije me bilo sramota. Nije me potreslo, već sam ostao zatečen, iznenađen, zaprepašćen. Mislim da je malo ljudi primetilo tu promenu, jer nisam nikome govorio o njoj. Ljudi su navikli da petljam sa devojkama, da ih menjam, da se sa njima šalim, ponekad izmotavam, a najčešće samo družim, bez velike pompe. Šta je na njoj bilo toliko izuzetno? Znam, ali je to teško opisati. Upoznao sam je dve-tri godine ranije. Bili smo na nekom planinarenju, Povlen ili možda neki drugi vrh. Ja sam bio završna godina gimnazije a ona tek prva. U svom stilu upoznao sam i „prošetao dve devojke“, među kojima je bila i ona. Bila je toliko mlada da se pubertet tek poznavao na njoj. Privukao me je vedar osmeh, široki zubi, rupice na obrazima. Osećalo se da će se iz nje razviti lepa devojka. To naše druženje je trajalo nepun dan, ali mi se njen osmeh duboko urezao u pamćenje. Nekoliko godina kasnije, kada je ona pošla u završnu godinu gimnazije, a ja se vratio iz vojske i sa prve godine studija, njene su veđe izbile ubrzo u prvi plan. Naša veza je trajala nepunih pet meseci. I ona je živela sama sa majkom. Otac joj je poginuo na gradilištu, ali su bile potpuno situirane. Posle nekoliko meseci počeli smo kao u izmaglici da pričamo o zajedničkom životu, ali se sve vrtelo oko činjenice da nemamo pravih uslova... Onda je naša veza polako ulazila u krizu. Želela je da se preselim kod nje, da živimo u njenoj kući, kod njene majke, odvojeni jedino spratom. Nisam pristajao. Nije mi bilo do ženidbe pod tim uslovima. Ropstvo u ženinoj kući, pa sve da je i od nje, mnogo je. Osećao sam da u meni ima snage koju ću tek da otkrijem. Osećao sam moć koju nosim, ali nisam mogao rečima da je opišem, jer nisam ni sam umeo da definišem šta me toliko preokupira da bih u tom pravcu usmerio svu snagu. To je bilo doba posle moje prve promašene studentske godine. Nisam bio siguran da ću ikada ponovo pronaći sebe u naučnim

vodama. To je u tom momentu bilo zatureno, sputano toliko da mi nije bilo na „vidiku“. Danas bih rekao da je velika prednost kada svoj put pronalaziš sam, kada ti roditelji samo materijalno pomažu, a u to vreme mi se činilo da se ceo svet sručio meni na glavu, da svi samo čekaju kad ću da se oženim i da se zaposlim. Bio sam im očigledno na teretu, te je bilo kakvo maštanje o visokim društvenim nivoima bilo više kao gubljenje vremena. I ona je očigledno bila spremna da me takvog uzme pod svoje, makar morala da me natera da radim. A ja sam, iako već u dvadeset drugoj godini, bio još u majčnim pelenama. Pomisao o prestanku tog bestežinskog stanja, o preuzimanju uloge nečijeg muža i oca, u tom momentu bila mi je isto tako strana kao i svaka druga koja je nasilno narušavala moje uživanje u momaštvu. Izlazili smo, pričali sa manje žara, družili se sve ređe i raspravljali sve češće. Rasprava, razmišljanje o raskidu... Nisam imao snage da to „mučenje“ prekinem. I pre nego što smo raskinuli, rekla mi je da ću joj zasigurno biti prvi ljubavnik, kada se bude udala. Sad, posle svih godina, to obećanje mi izgleda naivno i pomalo smešno, ali ga razumem, jer sam shvatio da je još tada znala da nemamo šansi. Nije me prevarila. Ne. Samo je u jednom trenutku osetila da je neko, koga je u srcu išekivala dao znak. Danas se sećam samo jedne večeri. Bio sam raspoložen za priču. Odao sam joj jednu svoju tajnu. Bila je to priča o ciganki koja mi je gledala u dlan i videla moje veliko bogatstvo u budućnosti, slavu. Videla me u belom odelu. To je zapravo bilo predskazanje o posebnosti, nekom tada skrivenom daru. Ja sam bio uveren da će biti tako, ali sam bio i svestan utiska koji bi drugi mogli da imaju, ako bi saznali samo deo te priče. Kako bi neko ko je živeo u skromnosti najednom bio bogat i slavan. Možda je tako i razumela. Možda je pomislila da sam lakomislen. Ko će ga znati. Danas ona živi skromno, sa čovekom koji ima tako male mo-

gućnosti. Ta životna ironija, pokazuje zapravo da čovek u mladosti i nema jasnu sliku pravih životnih vrednosti. Tek, svejedno, tada sam bio zanet i povređen. Nisam bio slobodan, već okovan izgubljenom vezom. Opsednut mišlju da je ona jedina vredna mojih stremljenja, tako da mi nijedna devojka sa kojom bih se zabavljao nije mogla ozbiljnije prići. Polako sam se povlačio u sebe, a moja nova devojka Varvara, postala je svesna da gubi bitku u kojoj je od početka poražena. Možda je odatle i krenula sva naša tragedija. Začarani krug je gutao nekoliko duša. Raskinuli smo na moje prijateljsko insistiranje. Nisu pomogli ni njeni apeli preko drugova, ni zajedničke slike, sve je tog momenta bilo uzaludno. Njeni vapaji su polako utihnuli. Ova priča je tada trebalo da se i okonča.

Posle dvadesetak dana, pozvala me je naša zajednička drugarica da joj budem pratnja na maturskoj večeri. Ovakav poziv nisam mogao da izbegnem. Ova se matura održavala u hotelu pokraj našeg grada, i, za divno čudo, niko od prisutnih nije proveravao prisustvo momaka ili drugova maturanata. Matura nije bila toliko značajna stvar u životu čoveka na prekretnici. Šta smo mi zapravo bili sa osamnaest godina. Za sebe znam. Bio sam klippan. Dečak koga samo godine upozoravaju da se bliži isterivanje iz toplog roditeljskog gnezda. Ta nervoza, pompa, to ushićeno spremanje, gore je bilo od svakog dočeka Nove godine. Spremaš se kao da ćeš jedino ti biti zvezda večeri, a desi se da te drugi zbog istih sebičnih stavova i ne primete. Mislim da mora proći bar tri sata dok to većina maturanata ne oseti. Ja sam svoju maturu proveo sa planinarima, u osvajanju Šar planine. Dok smo mi umorni od uspona ložili logorsku vatru i pekli jagnje na žaru, moja se generacija smarala sopstvenim egoizmima. Kad sam se vratio, dočekali su me komentari da sam se izvukao iz snobovskog, teatralnog doživljavanja rastanka sa generacijom.

Ovaj poziv na doček mature, bio je ipak moj izgubljeni, nedoživljeni rastanak sa detinjstvom, sa generacijom i drugovima koje više nisam imao priliku tako često da viđam. Ovaj povratak je bio zalečenje mojih izgubljenih nada i želja, jer sam ja iz sopstvene mature izašao, ruku na srce, kao gubitnik. Međutim, nisam samo zbog proslave došao na ispraćaj jedne mlađe generacije gimnazijalaca. Potajno sam se nadao da ću imati šansu za povratak kod moje bivše devojke koju je tih dana ostavio njen električar. Ovu sam informaciju iščačkao od drugarice kojoj je trebalo da budem pratnja. I ona je imala svoj lični interes. Znao sam da bi rado naše prijateljstvo zamenila za ljubavnu vezu, tako da se ovo čudno klupko interesa, potajnih i jasno ispoljenih želja, baš poprilično umrsilo. Matura je počela manje pompezno nego što sam očekivao. Jako stariji od generacije koja je slavila, imao sam prijatan doček od strane momaka i devojaka, tako da sam prihvaćen kao da sam odavno njihov školski drug. Ova igra mi je prijala jer sam nekoliko godina vukao samo kečeve iz tog špila karata. Posle nekoliko pesama, desilo se ono što sam najmanje želeo ili iščekivao. Pojavio se niotkuda električar i zauzeo mesto koje sam tako iščekivao. Moj očaj je narastao do neverovatnih dimenzija, tako da više nisam znao šta da radim. Kao u nekoj čudnoj igri na neobičnom šahovskom polju, pojavila se i moja kraljica, Vedrana, do terana u punom sjaju. Bila je zapravo moj skriveni potez, moja šansa da zadam poslednji podmukli udarac. Učinilo mi se tog momenta da ju je sam Bog spustio kraj mene, da mi ublaži razočarenje. Ne znam ni sam zašto, jednostavno sam je privio uz sebe i počeo ludo da ljubim. Ali, ovog puta sa zadovoljstvom. Kao da je sa mojih očiju iznenada skinuta koprena. Bilo mi je jasno da sam je nepravedno odbacio. Da je osoba zbog koje sam to učinio samo sledila svoju sudbinu a ja tu očigledno više nisam postojao. Eto, tako sam tu čudnu

priču ponovo usmerio u željenom pravcu. Posle toga, bilo je sve jednostavnije. Ona je osećala da nešto hitno mora da uradi kako bi me zadržala, te je naš prvi ljubavni čin nastupio ubrzo nakon toga. Od toga momenta sve je krenulo nekako bez opterećenja. Jednostavno sam se okrenuo ka njoj i počeo da je osećam kao deo svojih potreba. Ali sam je i dalje smatrao samo devojkom sa kojom nemam budućnost. Naši planovi nisu bili ukršteni. Činilo mi se da se čeka samo trenutak kada će mi to doći do pameti pa da raskinem s njom. Leto je ubrzo prošlo, stigla je jesen, ja sam najzad dobio stalno zaposlenje, a ona stan u Zemunu, knjige, nešto para i indeks poljoprivrednog fakulteta. Počeli smo da se viđamo samo vikendom, da sastanke koristimo samo za zadovoljenje seksualnih potreba. Na to je trebalo da se naviknem ili da jednostavno raskinem vezu,“ prisećao se detalja o kojima dugo nije razmišljao. Na satu je otkucalo dvanest časova, što je bio znak da je vreme da prekine sa pisanjem. „Tako ti je moj družo kretala moja priča u koju sam polako tonuo kao u živo blato. No o tome ću drugi put, a u međuvremenu, opiši mi molim te kakvi su ti odnosi sa ocem, i kako je on reagovao na tvoj problem.“ Završio je pismo, pregledao ga još jednom, i pritisnuo dugme za slanje pošte. Ovaj deo priče je nevoljno iscedio, jer se sa teškoćom prisećao detalja koji za njega u vreme kada su se dešavali, nisu imali veći značaj.